

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 7 Sayı: 29 Volume: 7 Issue: 29
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

METİN ELOĞLU’NUN ŞİİRLERİNDE TOPLUMSALDAN BİREYSELE GEÇİŞ
THE CHANGE IN METİN ELOGLUS POEM FROM SOCIALISTIC TO INDIVIDUALISTIC

Orhan SARIKAYA*

Öz

Metin Eloğlu, şiire Garip etkisinde başlayıp sosyal gerçekçi şiirin tesirinde devam etmiş; daha sonra II. Yeni'nin söylem ve temalarına ağırlık vermesiyle şiirinde büyük bir değişimi gerçekleştirmiştir. Bu yönüyle Eloğlu'nun 1943'te başlayıp 1985'e kadar devam eden şiir serüveni adeta döneminin Türk şiir atlası gibidir.

Bu çalışmada öncelikle yenileşme dönemi Türk şiirinde toplumsal ve bireysel temayüller özetlenecek ve Metin Eloğlu'nun ilk dönem şiirlerindeki Toplumcu Gerçekçi tutumuna şiir örnekleri aracılığıyla değinilecektir. Çalışmanın son bölümünde ise Eloğlu'nun şiirlerinde ortaya çıkan köklü değişimin nedenleri üstünde durulacağı gibi tematik bağlamda değişimin şiire yansıyan yönleri de irdelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Toplum, birey, Garip , İkinci Yeni, Metin Eloğlu.

Abstract

Metin Eloglu whose poems were effected by Garip movement first, then social realistic poem and finally by focusing Second New poems approaches had very big evaluation. At this point Eloglu's poetship(1943-1985) is like a atlas of Turkish Poetry during his time.

In this study we will first focus on individual and social tendencies in Turkish Poetry during its newness time and mention about Eloglu's socialistic and realistic approaches in his first period poems with his poem examples. At the end of the study the reasons of the deep changes in Eloglu's poem and the effects of these changes (thematically) on his poems will be examined.

Keywords: Society, Individual, Garip, Second New, Metin Eloglu.

Giriş

Metin Eloğlu'nun şiirinde toplumsaldan bireyesele geçişini daha iyi anlayabilmek ve Türk şiiri içerisinde durduğu noktayı tayin edebilmek için, Tanzimat'tan Garip Şiirine kadar Türk şiirinin kendi içerisindeki "toplumsal" ve "bireysel" yönelimlerine dönemler ve şahıslar bazında ana hatlarıyla değinmekte fayda vardır. Metin Eloğlu, Türk şiir arka planında şiire başladığı 1940'dan 1960'a kadar "toplumsal" söylem ve temalara, 1960'dan sonra ise "bireysel" söylem ve temalara ağırlık vermesi yönüyle Türk şiirinin bu iki yönelimini tecrübe etmiş şairlerdendir.

1. Modern Türk Şiirinin Gelişiminde Toplumsal ve Bireysel Yönelimler

Edebiyat nedir? sorusundan veya bu sorunun bir alt başlığı olarak niçin yazıyoruz?dan hareket ettiğimizde alacağımız cevap yazma ediminin de amacını ortaya koyacaktır. Modern Türk şiiri özelden ve başlangıcından yola çıktığımızda ise, yukarıdaki soruların karşılıklarının "toplumsal" ve "bireysel" başlıkları altında iki ana yolda toplandığı görülecektir. Tanzimattan itibaren tahterevallinin iki ucunu teşkil eden bu amaçlar kimi şiirin iç dinamiklerinin tesiriyle daha

* Dr., İstanbul Üniversitesi, Türk Dili Okutmanı.

çok da sosyal şartların etkisiyle birinin etkin olduğu devirde diğeri sükûta geçmiştir. “Başka başka çağlarda başka başka oyunlar(la) oynanır” (Wittgenstein, 1997: 22) önermesi de şiir üzerinde devrin hadiselerinin etkin rolünün altını çizmektedir. Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Abdülhak Hâmid’in eserleriyle döneminin etkileşimini değerlendirirken “Bütün ferdiliklerin dışında devir dediğimiz yapıcıyı kabul etmezsek hiçbir sanat vakasını lâıyıkıyla izah edemeyiz.” (Tanpınar, 2007: 481) sözü de edebî şahsiyetler ve eserleri üstünde zamanın hadiselerinin ciddi payını gözler önüne sermektedir. Ancak Tanpınar sanat eseri üzerinde devrin olduğu kadar şahsiyetin tesirinin de önemli olduğunun farkındadır. Nitekim Orhan Okay, “19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi”nde Tanpınar’ın edebiyatın ferdî mi, toplumsal mı olduğu problemi üzerinde durduğunu; bu iki hususu da ihmal etmeden dengeyi korumaya çalıştığını özellikle vurgular. (Okay, 2010: 268)

Edebiyatın toplumsal mı yoksa bireysel mi olması meselesi yenileşme devri Türk edebiyatının başlangıçtan itibaren tartıştığı konuların başında gelmiştir. Tanzimat edebiyatının I.devresine mensup şairler –Şinâsi, Namık Kemal ve Ziya Paşa- edebiyat yolu ile halkı eğitmeyi ve aydınlatmayı amaç edindiklerinden ortaya koydukları edebî eserlerin çıkış noktasını toplumsal fayda oluşturmuştur. Bu sanatçıların edebiyattan beklentileri toplum merkezli dolayısıyla işlevseldir. “Bu devrede edebiyat genellikle politik ve sosyal konular etrafında döner (...) edebiyatta estetik gayeden çok sosyal fayda ön planda tut(ulmuştur.)”(Kaplan, 2007: 18) Tanzimat’ın II.kuşak şairleri –Recaizâde Mahmud Ekrem ve Abdülhak Hâmid- ise I.devrenin aksine genelde sanatın özeldişirinin amacını estetik(haz) fonksiyonunu temel alarak belirlemiş; nazariyesini ise Recaizâde Mahmud Ekrem, “sanatın maksadı güzelliştir”(Dergah, 1998.: 242) sözüyle vurgulamıştır. I.devrenin eserlerinde sosyal muhtevalara ağırlık vermesine karşın II.kuşak şairleri ferdî konulara dönmüştür. Mehmet Kaplan Tanzimat’ın bu devresini “Ferdîyetçilik, büyük ihtiraslar ve ıztıraplar devri”(Kaplan, 2007: 20) olarak isimlendirmiştir. Servet-i Fünûn dönemine gelindiğinde ise -Recaizâde Mahmud Ekrem’in tesiriyle- ferdîyetçi sanat anlayışı daha ileri boyutlara taşınmış; bireysel meseleler ve estetik kaygı şiirin birinci maksadı olarak şahsiliği pekiştirmiştir.

Milli edebiyat, toplum hayatında meydana gelen sosyal ve siyasal olayların Türk edebiyatının üzerinde etkisini en yoğun hissettirdiği ve şiirde sosyal temaları işlemenin bir kader ve zorunluluk haline geldiği dönemdir. Bu zaman dilimi yenileşme dönemi şiir maceramız içerisinde “Tanzimat’la birlikte birtakım milli kaynaklara dönme teşebbüslerinin neticesinde 1908’den Cumhuriyet’in ilanı olan 1923’e kadar devam eden dönemi kapsar.” (Kolcu, 2007: 17) Cumhuriyetin ilanının ardından Beş Hececiler, gerek dil ve üslup gerekse tematik bağlamda Anadolu insanın çektiği sıkıntıları dile getirmeleri yönüyle Milli edebiyatın devamı niteliğindedir. Beş Hececiler’in bu tercihlerine bir tepkiyi de bünyesinde barındıran dönemin ilk edebî topluluğu Yedi Meşaleciler, saf şiir anlayışını benimseyerek edebiyatta toplumsal eğilime karşı çıkmışlardır. Müstakil şahsiyetler bazında “İçe dönük bireysel yönelimler”(Korkmaz v.d., 2005: 235) de şiirimizde görülmeye başlanır. Bu devrede şiirlerini bireysel duyular ve temalar üzerine kuran Ahmed Haşim ve Necip Fazıl gibi şairler dikkati çeker. Garip şiiriyle birlikte şiirimizde sıradan halk ve onun gündelik problemleri yeniden ve kuvvetli bir şekilde edebiyatın gündemine oturur. Ancak Garip, insanı maişet ve gününü kurtarma derdinde sıradan ve basite indirgenmiş şekliyle ele almıştır. Dönemin dikkati çeken bir diğer yönelimi sosyal gerçekçiler ise insana toplumsal bir birim olarak bakmışlardır. Birey ancak toplumsal bütünün bir parçası olarak bu anlayışta değer görmüştür.

2. Kişilik Beratının Reddi: Bir Yanyanalığa Yakışmak

Türk şiiri içerisinde Toplumcu Gerçekçi akım ile Garip şiirinin etkisinin yoğun olarak hissedildiği 1940’lı yıllarda çalışmamızın odak noktasını oluşturan Metin Eloğlu ilk şiir örneklerini vermeye başlamıştır. Başlangıçta şiirinin poetik omurgasını Toplumcu Gerçekçi düzlemde kuran şair kendi sanatını, “ (...) tabiatla toplumla olan bağlarını kökünden sünnet eden bu bireyciliğin daniskası anlayış; halk ve memleket gerçekleri karşısında gücünü yormayan, bir taraf tutmayan bu boyama çeşidi...”(Eloğlu, 2010b: 18) olarak nitelediği sanat anlayışının karşısında konumlandırmıştır. Metin Eloğlu’nun bu çıkışı, şahsi söylem ile edebiyat yapma elinden gelmediği

için değildir; şair, “kişilik beratından” gönüllü feragat ederek toplumsal gerçekler karşısında ortak bir ülkü etrafında birleşmek, “bir yanyanalığa yakışmak” (Eloğlu, 2010b: 34) derdindedir. Aynı zamanda Eloğlu’un bu cümlesi ve bunun gibi daha birçok yazısında¹ üzerinde durduğu yaklaşımı, şiirin ve sanatın toplumda kemikleşmiş kimi düzensizlikleri ve haksızlıkları ortadan kaldıracabilecek güce sahip olduğunu zanneden bir inancı da içerisinde taşımaktadır.

Döneminin hâkim şiir atmosferi Metin Eloğlu’na da tesir etmiş şiirlerinde Garip etkisi kendisini hissettirmiştir. “(...)yaşamak hakkını sürekli bir didişmenin sonunda bul” (Kanık,1982: 211)an halkın gündelik yaşamı, aynı zamanda ressam olan şairin ironik bir tablo halinde mısralarına yansımıştır:

*“Pazarları daha gündüzünden,
Ahçıbaşı, aklını başına devşir;
Kıymalı, ispanaklı, peynirli...
Sonbahar yağmuru oluklarda,”*

(Eloğlu, 2010a: 21)

Eloğlu’nun şiirlerinde Garip şiirinin “Günlük ekmeğinin ardında, yaşaması dalgasız, mutlulukları kolay ve sıradan bir adam(ın) gelip geçici izlenimlerinin, duygulanmalarının” (Uyar, 2009: 678) yanında; Toplum Gerçekçi şiirin “burjuva eleştirisi, iktidarı sorgulama, işçi ve köylü sınıfının hakları” gibi meseleleri de ağırlıklı olarak kendisini hissettirir. “Ballı Börek” şiirinde işleri yolunda giden burjuvazinin halkın sıkıntılarından kopuk, vurdumduymaz tavrı şairin kendisine özgü keskin ve sivri diliyle eleştirilir:

*“Kapı vurulunca damat bey gelir
Zembilde turfanda çilek*

*Gidişatımız çok kötüymüş
Damadın nesine gerek
Düirdane ballı börek.”*

(Eloğlu, 2010a: 22)

Eloğlu, benzer üslup ve eleştiriyi kitaplarına almadığı “Sadrazamın Sol Böğrü” başlıklı şiirinde iktidarı sorgulayarak gerçekleştirir, bu sorgulamada dünden bugüne iktidarın tutumlarında olumlu anlamda bir değişimin olmayışı ve bugün yaşanan olumsuzlukların şartlarının geçmişte hazırlandığı vurgusu da kendisini hissettirir:

“Doğan günler bizi doğacak günlere taşıdı

Sadrazam doğruldu yatağında

Ve sol böğrünü kaşadı”

(Eloğlu, 2010b: 306)

“İş Güç Sahipleri”nde şiirin konusu işçi sınıfının çektiği sıkıntılardır. Şiirde estetik kaygının sifıra indirildiği mısralarda mevcut durum rapor edilir. İşçinin emeğinin sömürülüşü, çalışma saatleri ve aldığı ücretlerin miktarıyla gözler önüne serilir:

*“Dostum İlyas’la beraber
Saat 12’ye kadar çalıştık,
Bir saat dinlendik,
Sonra 6’ya kadar çalıştık;
(...)*

*Akşam oldu, sular karardı;
Ben 260 kuruş aldım,
İlyas da o kadar;”*

(Eloğlu, 2010a: 22)

¹Konuyla ilgili Metin Eloğlu’nun “7 Kişilik Resim Sergisi”, s.17, “Aloş’un İşleri”, s.24, “Kişilik”, s.34, başlıklı yazılarına bakılabilir. B.k.z. Metin Eloğlu (2010). İçli Dışlı: Yazılar, Söyleşiler, Soruşturmalar, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Metin Eloğlu'nun "Buçuk" adlı yazısında M.E. Saltikov- Şçerdin'den yapmış olduğu alıntıda geçen satırlar, şairin yukarıdaki mısraları yazmasına neden olan motivasyonun kaynaklarına da işaret etmektedir: "Halk üründen, alınterinden, kısacası önemsemediğimiz şeylerden söz açar. Ama ne gariptir, bu basit işlerde büyük bir dram gizlidir; şiirin kaynağı da onlardadır." (Eloğlu, 2010b: 73)

Eloğlu, türlü türlü hastalık ve yoksulluklarla boğuşan köylünün dramını "Yeme De Yanında Yat" başlıklı şiirinde anlatır. Bir önceki şiirde karşılaştığımız gibi şiirin dili, olabildiğince estetik kaygılardan soyutlanmış; ironi ve mizah sosyal eleştirinin anahtarları olarak şiirde kullanılmıştır. Şairin mizahi üslubu okuyucu da acı tebensümlere neden olabilecek tasvirlerle köy gerçeğine dokunur. Şiirde vurgulanmak istenen asıl dram ise iktidar sahiplerinin köylünün vaziyetini idrak etmekten yoksun oluşlarıdır:

"Hüsmen Ağada kan yok, bitinde kan yok;

Çapa dönüşü yemiş rüzgarı, yemiş rüzgarı,

Ölüm döşeğine uzanacomuş;

Satlıcana tutulmuş gelin, gözleri dönük kömüş;

Mısırlar, susamlar yerle yeksan;

Kel toprağın dili,

Nah sana... bir karış uzamış!

(...)

Siz sahici köylü müsünüz?

Eh, sayenizde öyleyiz.

Bakalım beni nasıl ağırlıyacaksınız?"

(Eloğlu, 2010a: 63)

Metin Eloğlu, belli başlı şiir örnekleri aracılığıyla göstermeye çalıştığımız, işçi sınıfının, köylünün, iktidara ve burjuvaziye karşı çıkışın oluşturduğu toplumsal kaygılarını kavgacı ve ironik bir üslupla "Düdüklü Tencere", "Sultan Palamut" ve "Odu" adlı kitaplarında ısrarla işlemiştir. Kitaplarına almadığı başlangıç şiirlerini de hesaba kattığımızda 1942'den 1961'e kadar sürdürdüğü bu dilsel ve tematik tutumu "Horozdan Korkan Oğlan" kitabıyla yerini bireysel kökenli huzursuzluklara devretmiştir. Şiirlerinde temanın değişimiyle birlikte anlaşılır ve sloganik dil, yerini İkinci Yeni şairlerine mahsus kesik ve sembolik bir dile bırakmıştır.

Eloğlu bir röportajında şiirinin özelliklerini sayarken şiirinde ortaya çıkan değişimlere "Odu'da Sultan Palamut'ta daha çok konulara, bildiriye yüklediğim sarsıcılık, diyelim bir Ayşemayşe'de, bir Dizin'de, dil-içi bir aykırılık, şaşırtma ögesi olarak görülüyor." (Eloğlu, 2010b: 306) sözleriyle de değinir.

3."O Tutunduğum İnsancıl Dal Kurudu"

Metin Eloğlu'nun toplumculuktan bireyselliğe geçişi her ne kadar "Horozdan Korkan Oğlan Kitabıyla" başlatılsa da bu geçiş tematik bağlamda en belirgin örneklerini "Dizin" adlı kitabıyla ortaya koyar. Nitekim kitabın böyle bir içeriğin taşıyıcılığını yapacağını ilk izlerini, şairin kitabın başına aldığı "Ben bir şeytantırnağım,/ Halk uzağı ellerde." (Eloğlu, 2010a: 209) mısraları göstermektedir. Eloğlu'nun bir sürecin sonunda vardığı bu nokta aynı zamanda kendi dünyasında yaşadığı bir düş kırıklığını da içermektedir. Nitekim bu düş kırıklığı "Dörtsemeler" başlıklı şiirin mısralarına da yansır:

"III

O tutunduğum insancıl dal kurudu

Belki de duttu ağaç ya da geviş getiren ardıç

Belki de dedemcil kir-pas çıkınıydı hiç"

(Eloğlu, 2010a: 212)

Şair poetikasının merkezine oturttuğu "toplumsal" eğiliminin bitişini "o tutunduğum insancıl dal kurudu" mısrayla bildirir. Bu mısra şiirde ortaya çıkan yol ayrımının şairin iradi

tercihinden çok çevresel şartlara bağlı olarak merhale merhale gerçekleştiğinin haberini de içinde taşımaktadır. Şiirde dikkati çeken bir diğer husus “dedemcil kir-pas çıkını” ifadesi ile geleneğin bir yadsıma ve olumsuzlanmayla vurgulanmasıdır.

“Dolanık” adlı şiirinde sosyal toplum hayatının barındırdığı acımasızlıkları ve insanın insana reva gördüğü zulümleri şair doğadan seçtiği semboller aracılığıyla anlatır:

*“Dolandığım doğada bir alabildiğine kuş
Soyut pençelerini al suya banıyordu
O ürkünce koşup baktım Metin’lik işte
Balıklar balıklara öyle abanıyordu.”*

(Eloğlu, 2010a: 238)

Sembol olarak balıkların kendi türdeşlerine acımasızlıkları şiirde konu edilmiş ve birbirlerine yaşattıkları zulmün şiddeti ise yaşadıkları suyun “al” rengiyle vurgulanmıştır. Şiirde “insanlık işte” tabiri yerine “Metin’lik işte”nin seçilmesi yaşanan dram karşısında hassasiyet ve duyarlılığın şairin kendisiyle sınırlı kalışına bir gönderme olarak da anlaşılabilir. Şiirin başlığının “Dolanık” olarak seçilmesi yaşanan ortamın kargaşasını ve karışıklığını yansıtmaktadır. Şairin “biz”den “ben”e geçişinin altında şiirin bu olumsuz tabloya müdahale etme ve değiştirme gücüne olan inancının sarsılması yatabilir. Nitekim Asım Bezirci’nin yaptığı röportaja verdiği cevap bu savımızı destekler mahiyettedir: “ O yıllar, şiirin toplumsal gerçekleri paldır küldür değiştirebileceği kanısındaydım. Bugün ise, şiirin toplumumuzdaki görevi, olsa olsa, belli bir ilgiler küme’sini yüceltmeye yeter anca...” (Eloğlu, 2010b: 323) Eloğlu, bu kanısında yalnız değildir; Hermann Behr de “Dışavrumculuk” adlı makalesinde sanattan ve sanat eserinden beklenen toplumsal faydanın yanlışlığını “(...)günümüzde genellikle sanatın yanlış ucundan işe başlıyoruz. Onu kuyruğundan yakalayıp, sanat eserlerinin sanatın tümünü içerdiği, ve bu eserlerle hayatın düzeltilip dönüştürülebileceği nakaratını tekrarlıyoruz... Ne kadar bön insanlarız!”(Bahr, 1997: 228)sözleriyle dile getirir. Diğer taraftan bir sanat türü olarak şiirin yapısının işlevsel kullanımı ve çok çeşitliliği kaldırabilecek nitelikte olmayışıdır. “Şiir sınırlayıcı bir sanattır, yoğun bir ifade gücünü gerektirir. İnsana ve kendimizden başka insanlara ait her şey bu hassas aletle anlatılamaz.” (Okay, 2010: 348)

Ancak Eloğlu’nun şiirinde ortaya çıkan bu köklü değişimin nedeni yukarıda bahsi geçtiği şekliyle şiirin teknik problemleriyle alakalı değildir; o, yaşadığı zamandan hoşnutsuzdur. “Eğge” adlı şiirinde şair, “çağ”ın netice verdiği olumsuzlukları insanda ve tabiatta meydana gelen karşıtlıklar aracılığıyla gözler önüne serer:

*“Öylesine törpü bir yel esiyor ki
Diken ısrır çiçek ışımaz
Sıvazlar katranlığını o çağ bozuntusu*

Sımsıcak donar kan ılımaz”

(Eloğlu, 2010a: 240)

Şiire başlık olarak seçilen “Eğge” fitri akışı bozan, deformasyona uğratan; güzeli soldurup olumsuz besleyen bir imaj olarak karşımıza çıkmıştır. Yaşadığı dönemin eleştirisini de yüklenen bu mısralar, şairin toplumsallıktan kopup sanatının iç dinamikleriyle yoğun bir etik duyarlılığa ulaşımını da göstermektedir. Ancak şairin ortaya koyduğu bu tepki içe dönüşün ve duyulmayan çılgınlıkların netice verdiği bir tepkidir. Şair, “Ve oluktan boşanırcasına insan akıyor çağ ağıdı” (Eloğlu, 2010a: 240) mısraındaki balabalıkları bu çağa ait bir ağıt olarak nitelemiştir.

Modern şiirin aynı zamanda modern dönemin eleştirisini de yüklediği hesap edildiği zaman Eloğlu’nun çağdaşı şairlerle aynı duyarlılığın izlerini sürdüğü² daha belirgin hale gelecektir.

² Edip Cansever, Turgut Uyar, Ece Ayhan, Cemal Süreya ve Sezai Karakoç gibi dönemin İkinci Yeni şairleri, modernizm eleştirisini yoğun olarak şiirlerinde işlemişlerdir. Konuyla ilgili b.k.z. Orhan Sankaya, (2013). İkinci Yeni Şiirinde Modern İnsanın Görünümleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özlem Fedai, şairin İkinci Yeni'nin etkisinde kaldığı dönemde şiirinde ortaya çıkan değişiklikleri "İlk üç kitabında barışa, özgürlüğe, eşitliğe, mutlu yarınlara, emeğin değerine, sömürüyle ve burjuvayla mücadeleye, işçilere, yoksulluğa, aylıklığa dair yazdığı şiirler yerini bireyin iç dünyasına, aşka, yalnızlığa, topluma yabancılaşmaya, ruhsal çalkantılara bırakmış; ayrıca soyut anlamlı sözcükleri daha çok tercih etmeye başlamıştır." (Fedai, 2011: 63)sözleriyle anlatır.

Geçmiş yadsıma, toplumsal bütünden kopma ve bireyin varoluşuna dair sorgulamalar Eloğlu şiirinin yeni dönemde ortaya çıkan izlekleridir. Şair, "Çoban" adlı şiirinde saydığımız bu izleklerin bir örneğini ortaya koyar:

"Kuşağıma sokulu salt geçmişi törpüleyen bir eğe

(...)

Yaşamdan silkinmenin sorumsuz içeriği"

(Eloğlu, 2010a: 215)

Bu mısralarda "eğe" imajıyla bir kez daha karşılaşırız. Yalnız "eğe"nin şiirdeki fonksiyonu, "bireyin tehdit altında olduğu, manasız bir varlık hâline geldiği, öz dünyasında eriyip gittiği çevreler"(Sartre, 2010: 59) le ve geçmişle bağlantısını kopartmasına yardım etmesidir. Kendi özünü kendi seçimleriyle oluşturmak isteyen birey, hiçbir bağlantıyı kabul etmemektedir.

Metin Eloğlu, insanın bir bütünden kendisini kopartıp bireyselleşme sürecinde karşılaşacağı zorlukların farkındadır. Bu farkındalık şairin "Kırbaç" adlı şiirinde cesaret, gayret ve çilenin simgelendiği şu mısralarla karşımıza çıkar:

"Der ki, tırmanıp bacaklarına üşenme de adımla kendini;

Savrul denize ama yüz, ama boğul;

Der ki, özünü avuçlayış telörgü gibi batsın ellerine..."

(Eloğlu, 2010a: 248)

Eloğlu'nun şiirlerinde toplumsal koroya katılmamaya ve nonkonformist tavrı taçlandırışına bir diğer örnek de "Kolonya'ya Selam-Sabah" şiirinden aşağıya aldığımız mısralardır:

"Beni çağırıyorlar mı?

(...)

Buz gibi suda elim haşlanıveriyor

Sanki herkes akıllı da bir ben deli

Kıskıs gülüyorum ya da ağlayasım geliyor

Şu yokça şu dayanıksız merdivenden ineli"

(Eloğlu, 2010a: 248)

Şüpheli bir davetin sorusuyla başlayan şiir, bir gerçeklik sınavına girer. Cevabı bilinen somut gerçekler dahi imtihana tabi tutulurlar. Bu noktada bir cevap beklentisinden çok şairin "ben" ve "herkes" dediği diğerleriyle arasındaki ayrımı netleştirme çabası vardır. Bir muhasebe duygusunun da hâkim olduğu mısralarda şairin toplumsal bütüne kendisini kaptırdığı günler, "yok" ve "dayanıksız merdiven" imajıyla nitelendirilmiştir. Eloğlu'nun bu mısralarda ortaya koyduğu sorgulayıcı ve eleştirel tavrı modern sanata ait bir tutumun işareti olarak ta anlaşılabilir. Çünkü Lyotard'a göre, " Geleneksel sanat çevirebileceği, abartabileceği ya da güzelleştirebileceği bir gerçeğe güveniyordu." Modern sanat artık gerçeğe güvenmemektedir, " Onun temelinde daha çok gerçekçi bir nihilizm " yatmaktadır. Wolfgang Welch'in deyişiyle, " Modern sanat gerçeğin bir işe yaramadığını fark et".(Bahr, 1997: 228)miştir.Şiirin devam eden mısralarında şair, ulaştığı kanaatler neticesiyle düşüncelerini eyleme dönüştürme aşamasına gelmiş bulunmaktadır:

"Bir de avucumu açıyorum binlerce camkırığı

Hangi tırnağımlı sökeyim öncelikle ben olmak için"

(Eloğlu, 2010a: 248)

"Eller", toplumsal bütün içerisinde bireyin yapıp etmelerine yardımcı olmalarının yanında metafor olarak hayata tutunmanın da aracı konumundadırlar. "Bir de avucumu açıyorum binlerce

camkırığı” mısraı, “modernizmin Tanrı’sıolarak kabul edilen toplumun”(Touraine, 2002: 165) özneye ödettiği bedelin bilançosunu da içermektedir. Nitekim bireyin yaşadığı topluma uyum sağlama pahasına erimesi ve şahsiyetini yok etmesi, şiirde “Hangi tırnağımı sökeyim öncelikle ben olmak için” mısraı ile karşılığını bulmuştur.Şiirin sonlarına doğru eleştirilerin hedefindeki muhatabın toplum olduğu kesinlik kazanır:

*“Tanrı tanrının işte insan insanın kulu
Bu kılpayı ayırma bilmem ki toplum ne der
Nerleri tıktık’lasam kepezelik düğünü
Ve avurdumda ne emilir ne tükürülür bir şeker
Boşuna beni, çağırıyorlar.”*

(Eloğlu, 2010a: 248)

Şairin ilk üç kitabı itibariyle toplumu savunma, yüceltme ve ona mesaj verme kaygısının yerini; bu mısralarda toplumu bireyliğın karşısında bir tehdit unsuru olarak görme eğilimi almıştır. Toplumsal düzen içerisindeki iş paylaşımı,şair tarafından “insan insanın kulu” ifadesinde karşılığını bulan olumsuz bir yaklaşımla algılanmış;“kepezelik düğünü” ifadesi bu yaklaşımı daha da pekiştirmiştir. Şair, içerisinde bulunmaktan mutlu olmadığı ama aynı zamanda terk de edemediği toplumsal hayata karşı yaşadığı çatışmayı “Ve avurdumda ne emilir ne tükürülür bir şeker” mısraıyla vurgulamıştır. Şiirin ilk mısraı olan “Beni çağırıyorlar mı?” sorusu, son mısrada kesinlik kazanmış ve olumsuz da olsa bir cevaba kavuşmuştur: “Boşuna beni, çağırıyorlar.” Bu cevap Touraine’n modernlikle ilgili yargısını da destekler mahiyettedir: “Modernlik tarihi, birey, toplum ve doğa arasındaki yavaş ama kaçınılmaz kopmanın tarihidir.” (Touraine, 2002: 174)

Günümüzde iki şey modern hissini uyandırıyor: hayatın çözümlenmesi ve hayattan kaçış... kişi ya zihninin iç yaşantısına anatomi uygular ya düş kurar. (McFarlane, 1997: 211)Turgut Uyar’ın “Geyikli Gece” (Uyar, 2009b: 111) ve “Meymenet Sokağına Vardım” (Uyar, 2009b: 125) adlı şiirlerinde karşılaştığımız şairin zihninde gerçekleşen metaforik yolculuklara karşın; Metin Eloğlu kaçışını fiziksel düzlemde kurar:

*“Sevi tuz
Yarıncıl tüm düşlere şimdiden ekili
Ama dağbaşı ama göl ama tarla çorak
Defolup gidesim geliyor
Seni hiçleyebilsem yalnız.”*

(Eloğlu, 2010a: 213)

Sevgilisini “hiçleye”mediğinden ötürü şairin bu kaçışı tasarı ve niyetten öteye geçemez. Bir bütünden kopma, kaçıp kurtulma isteği “Böbür” adlı şiirin mısralarına hürriyet nidalarıyla yansır. Bu durum yansımanın ötesinde “Zından delen balıklarının kart solungaçlarıyız” mısraıyla bir kimlik bildirimine de dönüşür:

*“Hürüz hürüz hürüz dedim ya
Kıraçlara maviboncuk sel yağıyoruz
(...)*

Zındandelen balıklarının kart solungaçlarıyız”

(Eloğlu, 2010a: 263)

Şairin sosyal yaşamdan gönüllü kopuşunun ve kaçıp kurtulma isteğinin altında insanlara duyduğu güven duygusunun sarsılması yatıyor olabilir. Nitekim “Zırnık” adlı şiirinde şair, kimsenin olmayışını ve evde çit çıkmayışını, mekânın güvenli oluşuna bağlar:

*“Hiçkimsesiz o sese aralandı gözlerim
Kulaklarım çımsızlığın güvenliğine alıştı”*

(Eloğlu, 2010a: 254)

Eloğlu’nun bütünden kopma, özgürleşme ve köksüzlüğün rüzgarıyla uzaklaşma isteği “İçiçe kuşlar dalıma bindi reis/ Nerelere konmalı (...)” mısralarına yansır ancak; çok da fazla uzaklaşamayacağının bilinciyle şair, mısraı toparlar: “Nerelere konmalı ökseye alışkınım” (Eloğlu,

2010a: 375) Şair, benzer istek ve özlemini “Kimse kuduğu yerde bulamaz beni” (Eloğlu, 2010a: 376), “Bir de kovan kaçkını o hayta arı/ (...)/Tarihe karışmayan tramvay durakları” (Eloğlu, 2010a: 387) gibi mısralarda da dile getirir.

Eloğlu, sosyal düzene başkaldırması, sıradan ve sürüden olmayı reddetmiş “Koroğlu, Delidumrul” gibi tarihten kimi şahsiyetleri de şiirlerinde anar. “Koroğlu Ali’nin terkisinde Karac’oğlan Ali’nin atı”/(Eloğlu, 2010a: 277)“Son Deli Dumrul’un som yüreciği mi şu palazlanan yazıcık?”(Eloğlu, 2010a: 281) Bu anlamda bir diğer örnek de ıssız bir adada tek başına kalmışlığıyla bilinen roman kahramanı “Robenson”dur. Şair bazı düzyazı³ ve şiirlerinde bu adı sıklıkla kullanır: “Kimi bir Robensonluğa varır kimisi yolda ölür”(Eloğlu, 2010a: 251)

“Şiir diliyle uğraşarak onu kendisine sığınak haline getirmeye çalıştığı 1960’lı yıllarda memleketin içinde bulunduğu siyasi kaos da şairi kabuğuna çekilmeye adeta mecbur kılmıştır.”(Fedai, 2011: 140)Eloğlu gerek mevcut siyasi ortamın oluşturduğu karamsar tablonun etkisiyle gerekse toplumsal yaşamın kaotik ve duyarsız yapısının tesiriyle kendi “ben”inin kabuğuna çekilir. Bu kapana kısılmışlık ve kısırlımlık halinin netice verdiği bunalım, kimi şiirlerinde sesin desibelini de yükselterek mısraları adeta isyan nidalarına dönüştürür:

“Kim kilitledi bu kapıyı, içerde gündüz’lerim var;

Şiltem, mangalım, yıllar yılı belki sevdiğim;

(...)

Önce çingırağı bozmuşlar.

Kitlemekle kalmamışlar ki, peşpeşe iç payanda ve burğu;

Zamklı çivi çakmışlar hırçın menteşelere;

(...)

Sökiün cvataları, oğlum, ingiliz anahtarları nerde?

Cimcirik somunları, kanırın tornavidayla, daha kanırın!

Ayıp mı, kime ayıp?

Kırın omuzlayıp;

İçerde ben varım.”

(Eloğlu, 2010a: 228)

Şair, bir sürecin sonunda toplumdaki soyutlana soyutlana bir başına kalmışlığa, ve kilitlenmişliğe baş kaldırır; bu öyle bir kilitlenmişliktir ki “Çilingir” adıyla başlayan şiir –çilingirin kafi gelmemesinden ötürü- “Kırın omuzlayıp;/ İçerde ben varım.” mısralarıyla son bulur. “Büyük bir değer erozyonundan sonra toplumsal ilgisizlik ve insanlar arasında iletişimsizlik” (Yivli, 2013: 115) de bu mısralarda ortaya konan olumsuz durumun nedenleri arasında gösterilebilir.

Modern toplum, teknik ilerlemeler, akılcı yöntemler ve her sahada çeşitlenen işbölümü, uzmanlaşma, dışsal denetim mekanizmaları, mahrem alanlarda ortaya çıkan daralmayla kendisini tamamlamıştır. Böyle bir yapının içerisinde insanlar, doğallığı bozulmamış bir sosyal yapıdan çok mekanik bir katmanlaşmanın materyali konumundadırlar. Metin Eloğlu da modernizmin netice verdiği toplum modeline bu çerçeveden eleştirel yaklaşır. Ona göre de “organik” olma özelliğini yitirmiş insanlar, ahenkli bir sosyal yapıyı gözler önüne seremezler. Bu yüzden toplum, onun bu dönem şiirlerinde paylaşımı ve sıcaklığıyla insanların kendisine bir aidiyet duygusuyla bağlandığı bütünden çok; “kalabalık” ve “yığın” gibi adlandırmalarla geçer: “Gecedeki güne aktarılan eli fenerli kalabalık;” (Eloğlu, 2010a: 321), “Biz mi?/ Biz altalta/üstüste bir koca yığın.” (Eloğlu, 2010a: 323), “Sicim gibi bir insan yağıyordu, kanırılmış böğrüm,/ bulanık/boz;” (Eloğlu, 2010a: 344). Böyle bir yapının içerisinde kalmış bireyin durumu ise, yalnızlığı ve yalıtılmışlığı da çağrıştıracak biçimde, “Bir sen misin a gülüm/ Hepimiz çırılçıplamız” (Eloğlu, 2010a: 372), “ Bir ortak çınçınımız var sanıyordum ilkten, toyluk işte” (Eloğlu, 2010a: 252), “İnsanlar da bir gece gocuğuna bürünük/ Zıvanadan çıka çıka hiçkimsesiz.” (Eloğlu, 2010a: 232) gibi mısralarla anlatılır.

³Metin Eloğlu’nun yazılarında Robenson’la ilgili şu başlıklara bakılabilir: “Robenson’un Şiirleri I”, s.113, “Robenson’un Şiirleri I”, s.167, “Metin Eloğlu İle Bir Konuşma”, s.315. B.k.z. Metin Eloğlu, (2010). İçli Dışlı: Yazılar, Söyleşiler, Soruşturmalar, Haz. Turgay Anar, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Şair, çizmiş olduğu bu karamsar tabloya rağmen umudunu yitirmemiştir. Nitekim “Huy” adlı şiirinde bu umut ironik bir dışavurumla dile getirilir:

“Yine alışır mıyım acaba
Şiire tütüne ve insana”

(Eloğlu, 2010a: 388)

Metin Eloğlu, özellikle kendisiyle yapılan röportajlarda şiirindeki değişimi “yaşantının ve o kökenden gelen kişilik aşamalarının sonucu” (Eloğlu, 2010b: 323) olarak görür. Kişiliğin bir diğer yansıması ise başka “şairlerin dümen suyuna yeltenme”yecek kadar özgürlüğüne düşkün olmasıdır. Bu yüzden şair, şiirinde değişikliğe giderek “sanatsal çaba ürünlerinin benceliğini işlemeyi yeğlemiş” (Eloğlu, 2010b: 351)tir.

Sonuç

Şiirin bir işlevinin, ödevinin ve sorumluluğunun olması ya da olmaması meselesi, gerek klasik edebiyatımızın gerekse modern edebiyatımızın tartıştıkları konular arasındadır. Söz konusu meseleyi kendi şiir tarihi içerisinde düşünen, irdeleyen ve her iki sonuca uygun eserler veren şairlerden birisi de Metin Eloğlu’dur. Her ne kadar kendisi “ kitaplarına bölmek bir şairi yüzlek yargılara çanak tutar” (Eloğlu, 2010b: 357) dese de şairin şiir serüveninin de ortaya çıkan zıtlık böyle bir incelemeyi zorunlu kılmıştır. İlk eserlerinde şairlerin sosyal bir sorumluluğa sahip olmaları gerektiğinden hareket eden Eloğlu, sonraki yıllarda bu düşüncesinden vazgeçmiştir. Eloğlu’nun şiirlerinde böyle bir değişimin ortaya çıkmasına neden olan şartları maddeler halinde şu şekilde sıralayabiliriz:

- Şairin, şiirin toplumsal katmanlar arasındaki mevcut adaletsizlikleri değiştirebileceğine olan inancını yitirmesi.
- Uğruna mücadele edilecek toplum fikrinin yerini Ece Ayhan’ın tabiriyle “örgütlenmiş sorumsuzluğa” (Ayhan, 1993: 78) bırakması.
- Yaşadığı dönemin hâkim atmosferinin insanın özgürlüğünü ve bireyliğini tehdit etmesi.
- Böyle bir atmosferde kendisi olarak kalabilmenin hiçbir bağlantıyı kabul etmemekle mümkün olması.
- Ülkenin içerisinde bulunduğu siyasi ortamın etkisi.
- Şairin edindiği hayat tecrübelerinin ve tecbüreler neticesinde şekillenen kişiliğinin tesiri.

KAYNAKÇA

- AYHAN, Ece (1993). *Sivil Şiirler*, İstanbul: Cem Yayınevi.
- BAHR, Hermann (1997). “ Dışavurumculuk”, *Modernizmin Serüveni*, Haz. Enis Batur, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- DERGAH, (1998). “Tanzimat Edebiyatı”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul: Dergah Yayınları, C.8, s.242.
- ELOĞLU, Metin (2010a). *Bu Yalnızlık Benim: Toplu Şiirler*, 3.bs., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
-, Metin (2010b). *İçli Dışlı: Yazılar, Söyleşiler, Soruşturmalar*, Haz. Turgay Anar, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- FEDAİ, Özlem (2011). *Garip ve İkinci Yeni Kavşağında Bıçkın Bir Şair: Metin Eloğlu ve Şiiri*, İstanbul: Şule Yayınları.
- KANIK, Orhan Veli (1982). “Garip”, *Bütün Şiirleri*, 18.bs., İstanbul: Can Yayınları.
- KAPLAN, Mehmet (2007). *Tezîk Fikret: Devir-Şahsiyet-Eser*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- KOLCU, Ali İhsan (2007). *Millî Edebiyat I: Şiir*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- KORKMAZ V.D., Ramazan (2005). *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı: 1839-2000*, Ankara: Grafiker Yayıncılık.
- MCFARLANE, James (1997). “Modernizm ve Zihin”, *Modernizmin Serüveni*, Haz. Enis Batur, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- OKAY, Orhan (2010). *Bir Hülyâ Adamının Romanı: Ahmet Hamdi Tanpınar*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- SARIKAYA, Orhan (2013). *İkinci Yeni Şiirinde Modern İnsanın Görünümleri*, İstanbul: Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SARTRE, Jean-Paul (2010). *Varoluşçuluk*, 22.bs., Çev. Asım Bezirci, İstanbul: Say Yayınları.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (2007). *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- TOURAINÉ, Alain (2002). *Modernliğin Eleştirisi*, Çev. Hülyâ Tufan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- UYAR, Turgut (2009). *Korkulu Uсталık*, Haz. Alaattin Karaca, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
-, Turgut (2009). *Büyük Saat*, 8.bs., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- WITTGENSTEIN, Ludwig (1997). *İnanç Üzerine*, Çev. A. Baki Güçlü, İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları.
- YİVLİ, Oktay (2013). *Metin Eloğlu’nun Şiiri*, 2.bs., Ankara: Kurgan Edebiyat.